

Gewone beroepen en georganiseerde criminaliteit

Henk van de Bunt, Krista Huisman & Karin van Wingerde

In deze bijdrage staat de relatie tussen beroepen en georganiseerde criminaliteit centraal. Op grond van de analyse van de laatste 40 zaken uit de Monitor Georganiseerde Criminaliteit hebben wij onderzocht welke beroepen een rol spelen bij georganiseerde criminaliteit en welke functie deze vervullen bij de uitvoering van de misdrijven. Er kunnen twee typen functies worden onderscheiden. In de eerste plaats biedt het beroep een voedingsbodem voor het plegen van delicten, bijvoorbeeld omdat het beroep de concrete gelegenheid biedt of omdat het beroep criminaliteit van anderen faciliteert. Daarnaast dragen beroepen bij aan het afschermen van de illegale activiteiten of de identiteit van de dader.

Inleiding

Veel misdrijven hebben op zijn minst iets te maken met werk of beroep. In de criminologie worden verschillende typen relaties tussen beide onderscheiden en onderzocht. Het meest bekende voorbeeld hiervan is het onderzoek naar de causale relatie tussen beroep en criminaliteit. Het betreft het onderzoek naar de vraag of werkloosheid een grotere kans geeft op het plegen van misdrijven (zie voor een overzicht Miedema, 1997). Van geheel andere aard is het onderzoek naar criminaliteit *als* beroep. Een van de eerste studies in deze traditie zijn Shaws *The jack-roller* (1930) en Sutherlands *The professional thief* (1937). Deze studies laten zien dat het handelen van daders veel gelijkenissen vertoont met gewone beroepsuitoefening. Dit perspectief is door verschillende auteurs toegepast op georganiseerde criminaliteit. De plegers van deze criminaliteit worden voorgesteld als 'misdadondernemers' die zich slechts op één wezenlijk punt onderscheiden van legale ondernemers: zij leveren *verboden* diensten en goederen (Reuter, 1983; Block, 1991). In deze onderzoekstraditie wordt ook veel etnografisch onderzoek gedaan naar de betekenis van illegaal werk, onder meer voor de integratie of sociale stijging van minderheidsgroepen (o.a. Fagan & Freeman, 1999).

Wij richten ons op een ander type relatie tussen beroep en criminaliteit, en dat betreft de rol die wettige beroepen spelen bij het plegen van misdrijven. Er worden veel misdrijven gepleegd tijdens of dankzij de beroepsuitoefening. Soms betreffen het omvangrijke en schokkende gebeurtenissen, zoals het seksuele misbruik door priesters en de grote zwendelpraktijken van Bernard Madoff. Maar de meeste gevallen zijn gewoner en alledaagser, variërend van het mishandelen of bedreigen van collega's, het omkopen van scheidsrechters tot het plegen van bedrijfsdiefstalletjes. In een aantal van deze gevallen geeft het beroep geen specifieke gelegenheid en is het beroep geen noodzakelijke voorwaarde voor het plegen

van het misdrijf. Het meest duidelijke voorbeeld hiervan is het mishandelen of bedreigen van een collega op het werk vanwege een privéconflict. Het gedrag van de mishandelaar kan getypeerd worden als *workplace crime*. Het gaat om gewone misdrijven die tijdens het werk worden gepleegd (Friedrichs, 2002, 254). De overige voorbeelden betreffen misdrijven die in de context van legale beroepsuitoefening worden gepleegd en specifiek mogelijk worden gemaakt door dat beroep. Deze misdrijven kunnen getypeerd worden als *occupational crimes* (Friedrichs, 2002, 254; Mars, 2001, xi).

Een belangrijke vraag daarbij is hoe beroepen het plegen van misdrijven 'specifiek mogelijk maken'. In zijn boek *Cheats at work* (1982) stelt de Amerikaanse antropoloog Mars dat de variëteit in *occupational crimes* kan worden verklaard door de verschillen in bewegingsvrijheid van de beroepsbeoefenaars. Voor het begrijpen van deze criminaliteit zijn volgens hem twee dimensies van belang: hoe sterk zijn de beroepsactiviteiten voorgeschreven of gestructureerd (de zogeheten *grid*-dimensie) en in hoeverre is de uitoefening van het beroep groepsgebonden (de *group*-dimensie)? De havenwerker heeft op beide dimensies meer bewegingsvrijheid dan de caissière. Hij heeft bijvoorbeeld meer vrijheid van handelen en dus ook meer gelegenheid om tijdens de beroepsuitoefening over de schreef te gaan. Bovendien speelt zijn werk zich vooral in groepsverband af, waardoor hij zijn regelovertredingen altijd kan rechtvaardigen door te stellen dat 'iedereen' spullen pikt in de haven. Tegelijkertijd oefenen groepen ook een sterke sociale controle uit waardoor de mogelijkheden van individuen om over de schreef te gaan beperkt zijn. Elk type beroep brengt zo zijn eigen specifieke criminaliteit voort. De havenwerker zal met goederen thuiskomen die van de lorrie zijn gevallen, de caissière heeft daarentegen maar beperkte mogelijkheden om zich geld of goederen toe te eigenen.

Mars maakt inzichtelijk hoe de kenmerken van beroepen eraan kunnen bijdragen dat misdrijven worden gepleegd. Wij zijn geïnteresseerd in de vervolgvragen: welke bijdrage levert het beroep daadwerkelijk aan het misdrijf, hoe zijn *occupational crimes* gelinkt aan beroepsuitoefening, en welke rol spelen beroepen bij het plegen van delicten? In deze bijdrage aan het themanummer over werk en criminaliteit wordt concreet op deze vragen ingegaan. Het onderzoek is gebaseerd op de analyse van de laatste 40 zaken uit de Monitor Georganiseerde Criminaliteit (Van de Bunt & Kleemans, 2007). Niet alleen is bekeken welke beroepen betrokken zijn bij georganiseerde criminaliteit, maar ook hebben wij onderzocht welke rol of functie deze beroepen spelen bij de uitvoering van de misdrijven.

Beroepen en georganiseerde criminaliteit

Om inzicht te krijgen in de aard van de georganiseerde misdaad en ontwikkelingen op dit gebied worden elke vier jaar ten behoeve van de Monitor Georganiseerde Misdaad de dossiers van 40 grootschalige opsporingsonderzoeken geanalyseerd (Kleemans e.a., 1998; 2002; Van de Bunt & Kleemans, 2007). In het kader van deze monitor zijn er tot nu toe inmiddels 120 strafzaken bestudeerd. Voor

Tabel 1: Beroepskenmerken Monitor-zaken

	Verdachten	Overige betrokkenen
Logistiek	52	2
Zelfstandig <i>w.o. dienstverlenend</i>	67 13	25 25
Sociaal	14	3
Overige*	19	4
Totaal	152	34

* Het beroep van de daders heeft geen relatie met de gepleegde delicten die centraal staan in het strafrechtelijke onderzoek.

deze bijdrage hebben wij de laatste 40¹ zaken opnieuw geanalyseerd en de beroepen van alle verdachten en overige betrokken personen² op een rij gezet. Lang niet alle verdachten hebben overigens een beroep voorafgaand of tijdens het plegen van de delicten. Van de in totaal 576 verdachten is van 152 van hen het beroep bekend. Op de beroepenlijst prijken de meest uiteenlopende beroepen, van timmerman tot directeur van een farmaceutisch bedrijf. Ondanks deze verscheidenheid blijken er toch ook enkele karakteristieken te bestaan. Wij hebben drie categorieën van beroepen onderscheiden (tabel 1). Deze categorieën sluiten elkaar uiteraard niet uit, maar om te komen tot een indeling hebben we steeds gekozen voor het meest dominante (beroeps)kenmerk.

Een eerste opvallendheid is dat veel beroepen met logistiek (vervoer, handel) te maken hebben. Het gaat dan bijvoorbeeld om importeurs of exporteurs van allerhande goederen, chauffeurs, pusers en bagagekeldermedewerkers. Hun handelsbetrekkingen en reisgedrag bieden hun de gelegenheid om bijvoorbeeld tegelijkertijd illegale waren mee te smokkelen. Een tweede categorie van beroepen kenmerkt zich door 'zelfstandigheid', dat wil zeggen veel bewegingsvrijheid en discretionaire beslisruimte. Het gaat hier om functies die niet in loondienst worden verricht; bijvoorbeeld om directeurs van bv'tjes of dienstverlenende beroepen, zoals advocaten, adviseurs en notarissen. De derde categorie van beroepen betreft beroepen met een 'sociaal' karakter. Wij kwamen betrekkelijk veel zaken tegen waarin de betrokkenen een horecaonderneming of een vermaakgelegenheden exploiteerden die dienst deed als ontmoetingsplek voor het leggen en onderhouden van criminele contacten.

- 1 Het gaat in 22 zaken om het produceren en/of handelen in drugs, elf zaken hebben betrekking op mensenhandel/smokkel, in zes gevallen gaat het om grootschalige, georganiseerde fraudes, waaronder witwassen, en één zaak heeft betrekking op langdurige afpersing.
- 2 Dit betreft personen die niet als verdachte zijn opgenomen in het proces-verbaal, maar die – onbewust en onbedoeld – wel een faciliterende rol hebben gespeeld bij de misdrijven.

Twee soorten functies

Soms bestaat er geen enkele relatie tussen het feit dat iemand verdachte is in een georganiseerde misdaadzaak en een beroep uitoefent. Een voorbeeld hiervan is de man die werkzaam is in een golfsportwinkel en daarnaast ook deel uitmaakt van een groep criminelen die zich bezighoudt met mensensmokkel (casus 107).³ Beroep en criminaliteit vormen in dit geval twee gescheiden werelden. Maar in het merendeel van de gevallen is er wel degelijk een onderlinge relatie tussen beroep en criminaliteit. Op basis van de bestudering van alle gevallen onderscheiden wij twee soorten functies die beroepen hebben in relatie tot de criminaliteit. In de eerste plaats zijn er verdachten die hun beroepsmatige kennis, contacten en bevoegdheden inzetten om de criminaliteit van anderen te faciliteren. Het gaat hier bijvoorbeeld om de interne accountant die fraude door de vingers ziet, certificeerders die ten onrechte een verklaring 'asbestvrij' afgeven of transportbedrijven die medewerking verlenen aan het transporteren van smokkelwaar. Ook kan het beroep worden opgevat als een gelegenheidsstructuur voor het plegen van strafbare feiten. In die gevallen speelt de beroepsbeoefenaar zelf een belangrijke rol in de uitvoering van misdrijven, en kan er soms zelfs gesproken worden van een overstap van legale beroepsuitoefening naar het verrichten van illegale activiteiten. Hierbij moet worden gedacht aan de beroepsbeoefenaar die tijdens zijn werk ontdekt dat zijn kennis, contacten of bevoegdheden ook aangewend kunnen worden voor criminele doeleinden. Het is het verhaal van de importeur van vruchtensappen die zijn Colombiaanse handelscontacten inzet om cocaïne te smokkelen (casus 100).

In de tweede plaats kunnen beroepen en beroepsbeoefenaars nog een andere functie vervullen in relatie tot georganiseerde criminaliteit. Zij dragen bij aan de afscherming van misdrijven. Enerzijds kunnen beroepen de kennis leveren om misdrijven te verhullen, anderzijds kan een (gefingeerd) beroep of rechtspersoon dienen als een dekmantel van criminele activiteiten. Dankzij het feit dat de misdrijfpleger een legaal beroep uitoefent, kan hij bijvoorbeeld de suggestie wekken dat zijn vergaarde vermogen een legale herkomst heeft.

Het onderscheid tussen de twee functies van een beroep – dienstbaarheid en verhulling – betreft vanzelfsprekend slechts een analytisch onderscheid, aangezien een beroep zowel gelegenheid als afscherming kan bieden. In het vervolg van deze bijdrage gaan wij gedetailleerder in op beide typen functies. In de volgende paragraaf bespreken wij beroepen die dienstig zijn aan de uitvoering van georganiseerde criminaliteit, hetzij omdat deze beroepen de criminaliteit faciliteren, hetzij omdat het beroep de specifieke gelegenheid biedt voor het plegen van de misdrijven. In de daaropvolgende paragraaf gaan we in op de tweede functie tussen beroepen en criminaliteit, namelijk wanneer het beroep een bijdrage levert aan de verhulling van misdrijven.

3 In deze bijdrage verwijzen wij naar de zaken zoals genummerd in de derde Monitor Georganiseerde Criminaliteit (Van de Bunt & Kleemans, 2007, bijlage 3 'Beknopte casusbeschrijvingen'. Het betreft casus 81 t/m 120, p. 232-237).

Beroepen dienstig aan de uitvoering van georganiseerde misdaad

Sommige beroepen zijn kwetsbaar voor misbruik. Het zijn beroepen die een schakelrol vervullen in het script van de misdrijfpleger. Zo moet een hasj-smokkelaar transport organiseren om zijn handelswaar vanuit Marokko naar Nederland te vervoeren. Het behoeft nauwelijks nadere toelichting: criminele samenwerkingsverbanden zijn op tal van gebieden afhankelijk van de steun van de wettige omgeving en vanuit dit perspectief zijn bepaalde beroepen van groot belang voor het uitvoeren van illegale activiteiten (Kleemans e.a., 1998). In dit concrete geval van hasj-smokkel zijn beroepschauffeurs en/of transportbedrijfjes belangrijk in het faciliteren van de drugsmokkel.

Uit diverse onderzoeken komt naar voren dat beoefenaars van dergelijke 'facilitaire' beroepen de kans lopen betrokken te raken bij criminele transacties (Nelen & Lankhorst, 2008). Zij hebben wat te bieden aan misdrijfplegers: een oogje dicht, een stempel, vervoer van geld of goederen, een witwasconstructie, en dergelijke. Deze personen zijn echter lang niet altijd bewust of verwijtbaar bij de criminele activiteiten betrokken. Veel georganiseerde criminaliteit is namelijk 'transitcriminaliteit' (Kleemans e.a., 2002). Kenmerkend daarvoor is dat de activiteiten grensoverschrijdend plaatsvinden, waarbij veelal gebruik wordt gemaakt van bestaande goederen- en vervoersstromen. Casus 81 is een mooi voorbeeld van hoe criminele gebruik maken van een bestaande goederenstroom. In deze zaak versturen de verdachten een dichtgeplakte doos met daarin 100.000 xtc-pillen mee met een bestaand transport van bloemen naar Zweden. De vrachtwagenchauffeurs hadden geen weet van de inhoud van de doos en leverden de handel uiteindelijk af bij een handlanger in Zweden. In andere gevallen is duidelijk sprake van verwijtbare betrokkenheid. Een voorbeeld hiervan is een beroepschauffeur die tijdens zijn reguliere vrachtwagentransporten ook personen meesmokkelt en daarvoor 500 euro per persoon ontvangt (casus 82).

Er zijn in de casuïstiek tal van verrassende, uiteenlopende voorbeelden van betrokkenheid van beroepsbeoefenaars bij georganiseerde misdaad. Opmerkelijk is de betrokkenheid van een handige timmerman bij een smokkelorganisatie. Hij maakt in opdracht van de smokkelaars holle schilderijlijsten waarin xtc van Nederland naar de Verenigde Staten werd gesmokkeld (casus 91). Of de kapster die ervoor zorgde dat het uiterlijk van de gesmokkelde personen overeenkwam met de pasfoto op het identiteitsbewijs (casus 108).

In de bestudeerde zaken treffen we ook voorbeelden van strafbare feiten aan die niet gepleegd konden worden zonder het fiat van een professionele dienstverlener, zoals de notaris, de advocaat of de accountant. Zij verzorgen de benodigde officiële papieren of faciliteren het overboeken of wisselen van geld. Het gaat hierbij meestal, in de woorden van Mars, om eenlingen die betrekkelijk zelfstandig kunnen opereren, zoals directeurs van eenmansbedrijfjes of professionele dienstverleners.

Zo verzorgt een medewerker van een Amerikaanse beleggingsinstelling in casus 104 een *letter of good standing* voor een pas opgericht bedrijf. Daarin beweert hij

dat het – feitelijke malafide – bedrijf al jaren klant van hem is, een groot eigen vermogen bezit en (dus) kan worden beschouwd als een betrouwbare zakenpartner. De dienstverlening van de advocaat uit casus 94 gaat echter veel verder dan het opstellen van een vals document: hij stelt zijn kantoor, telefoon en fax ter beschikking aan de verdachten en voorziet hen van advies. De voorbeelden geven aan dat deze beroepsbeoefenaars een kleine maar onmisbare schakel verzorgen in het plegen van georganiseerde criminaliteit.

Het beroep biedt gelegenheid

Elk beroep biedt gelegenheid tot het plegen van criminaliteit. Degene die bijvoorbeeld werkt op een kinderdagverblijf kan zich aan seksueel misbruik schuldig maken, of de tandarts kan een gaatje te veel boren. Elk beroep verschaft dus mogelijkheden om misdrijven te plegen; beroepen verschillen alleen in de mate van vrijheid die beroepsbeoefenaars hebben om over de schreef te gaan (Mars, 1982). Riskant zijn enerzijds de beroepen die qua dienstverlening cruciaal zijn voor daders en/of toegang geven tot aantrekkelijke doelwitten. Anderzijds gaat het om beroepen die een grote bewegingsvrijheid toelaten, zonder al te veel controle (een categorie met een lage *group*- én *grid*-dimensie). Bij bewegingsvrijheid moet dan niet alleen worden gedacht aan vrijheid in de fysieke zin van veel kunnen reizen en veel sociale contacten opdoen, maar ook in figuurlijke zin: veel beslissruimte en veel bevoegdheden om zelfstandig beslissingen te kunnen nemen.

Ook Benson, Madensen en Eck laten zien dat beroepen een gelegenheidsstructuur bieden voor het plegen van delicten (2009, 180 e.v.). Zij onderscheiden *nodes*, *paths* en *edges* – concepten uit de *crime pattern theory*. De *nodes* ofwel knooppunten van een beroepsbeoefenaar worden gevormd door de organisatie waarin hij werkt (of de fictieve organisatie die voor het plegen van de misdrijven is gecreëerd) en de (bestaande) samenwerkingsrelaties met andere organisaties. Zo heeft een importeur van vruchtensappen uit Colombia onder andere te maken met de leverancier van dit product in Zuid-Amerika, maar ook met de douane voor het afhandelen van de invoerrechten, met een energiebedrijf voor het leveren van energie voor het koelen van de vruchtensappen en met de Belastingdienst vanwege de aangifte van de vennootschapsbelasting. Deze *nodes* worden via *paths* met elkaar verbonden. *Paths* betreffen de procedures en netwerken waardoor er communicatie plaatsvindt en zaken wordt gedaan. Hierbij valt te denken aan procedures en netwerken in technische zin, zoals het aangifteprogramma van de douane en de Belastingdienst, alsook aan persoonlijke contacten, bijvoorbeeld met een belastingadviseur. In de uitoefening van zijn beroep kan een beroepsbeoefenaar aanlopen tegen zogenoemde *edges*, de schemergebieden die gelegenheid bieden voor ‘rommelen in de marge’ of voor het plegen van delicten. Het gaat dan met name om routines en procedures – de *paths* – die onvoldoende worden gemonitord.

In diverse bestudeerde zaken vervullen beroepen vooral de functie van leverancier van bestaande handelscontacten (*nodes*); deze vormen de basis voor criminele samenwerking. Voorbeelden hiervan zijn ondernemingen die hun reguliere han-

del in de import/export van groente en fruit, landbouwmachines, tractoren of kleding inzetten om allerhande illegale waren te smokkelen. De beroepen zorgen tevens voor de nodige specialistische kennis over het vervaardigen van illegale producten of over logistieke processen en de lacunes in het toezicht. Een hoofdverdachte in een omvangrijke drugshandel was bijvoorbeeld eerder in zijn loopbaan werkzaam geweest bij een fruitoverslagbedrijf in de Rotterdamse haven. Daardoor kende hij de aanwezige *edges* in de haven op zijn duimpje, kennis die goed van pas kwam bij de handel in drugs (casus 84). Ook casus 85 is een intrigerend voorbeeld van hoe een beroepsbeoefenaar de kennis en vaardigheden die hij tijdens zijn legitieme beroepsuitoefening heeft opgedaan, inzet voor illegale activiteiten. Het gaat in deze zaak om een gewezen apotheker die zijn kennis van zaken gebruikt om xtc-pillen te produceren. Met name personen die werken bij een belangrijk logistiek knooppunt, zoals op een luchthaven of bij een vliegtuigmaatschappij, genieten bepaalde privileges waardoor ze vrij eenvoudig illegale goederen kunnen smokkelen. Een treffend voorbeeld van het gebruik van aanwezige *edges* is het gedrag van de purser uit casus 98, die beroepsmatig geregeld van Amsterdam naar New York vliegt. Hij komt tot de ontdekking dat hij zonder moeite xtc-pillen kan meenemen met zijn vluchten omdat hij vanwege zijn functie nauwelijks wordt gecontroleerd. Ook bagagekeldermedewerkers die werken op de luchthaven maken gebruik van hun privileges wanneer ze vrij eenvoudig koffers met illegale goederen van de *airside* naar de *landside* smokkelen (casus 102).

Niet alleen door het leveren van kennis en contacten, maar ook door het verschaffen van accommodatie bieden beroepen gelegenheid voor het plegen van misdrijven. In diverse cases zien wij dat de hoofdverdachten tevens eigenaar zijn van een horecagelegenheid of autobedrijf waar zij met hun *partners in crime* samenkomen. Voorts worden in dergelijke accommodaties transacties gesloten: van achter de toonbank worden drugs verkocht of in een achterkamertje vinden geldwisselingen plaats. In casus 105 worden in een drietal cafés van een drugshandelaar diverse soorten drugs verhandeld en in casus 87 dient het koffiehuis van de hoofdverdachte als plek om afspraken te maken over de heroïnehandel.

Het creëren van gelegenheden

Het beeld dat tot dusverre is geschetst over beroepsgebonden criminaliteit is enigszins eenzijdig. In de hiervoor gegeven voorbeelden lijkt de beroepsgerelateerde criminaliteit louter voort te vloeien uit de *opportunities* die de beroepsbeoefenaar ontdekt tijdens de uitoefening van zijn legale werk. Maar het kan ook andersom gaan, als personen beroepen kiezen vanwege de mogelijkheden om criminaliteit te plegen of als zij zelf de bewegingsvrijheid vergroten om hun slag te kunnen slaan. Een voorbeeld hiervan is de dader die zich bij een grote onderneming aandient als beveiligingsfunctionaris, maar die zich – eenmaal werkzaam binnen de organisatie – ontpopt als afperser. Hij stuurt ongespecificeerde rekeningen voor beveiligingswerkzaamheden die hij niet of nauwelijks heeft verricht (casus 120).

In enkele cases worden *opportunities* gecreëerd door het strategisch gebruiken van beroepen of beroepskennis. Het meest duidelijke voorbeeld hiervan is casus 104,

die betrekking heeft op een omvangrijke belastingfraude. De ontwerpers van deze fraude hebben gericht beroepsbeoefenaars gezocht uit de *haute finance* die nodig waren om de fraude te kunnen uitvoeren. Bij het oplichten van de fiscus had ieder een eigen rol op basis van zijn eigen expertise. Een van hen maakte vennootschappen 'gebruiksklaar', een ander trad op als vertegenwoordiger van dit nieuwe 'investeringsbedrijf', een fiscalist maakte contracten op, een bankmedewerker zorgde voor financiering van de transactie en anderen zorgden voor de ondertekening van documenten en de nodige overboekingen. De groep kocht bv's aan en zoog deze leeg: doordat er uitsluitend gecreëerde verliezen overbleven, was er geen belasting verschuldigd. Twee van hen hadden ooit bij de Belastingdienst gewerkt en hadden zodoende kennis van deze *edge*.

Een verdergaande stap in het creëren van *opportunities* zijn de situaties waarin het beroep of de onderneming van de directeur volledig gefingeerd is. Wij doelen hierbij op daders die fingersen dat zij directeur, beveiligingsadviseur of een ervaren belegger zijn om zo vertrouwen te wekken en slachtoffers te misleiden. Het is het voorbeeld van een omvangrijke belastingfraudezaak waarbij de hoofdverdachte belasting ontduikt doordat hij met totaal verzonden gegevens inhoud aan zijn ondernemingen gaf (casus 106). Hij deed het voorkomen alsof deze ondernemingen levendig handel dreven met ruim 100 andere bedrijven. In feite was hij zelf eigenaar of feitelijk belanghebbende van die (lege) bedrijfjes en waren de zakelijke transacties niets meer dan gebakken lucht.

De rol die beroepen kunnen spelen in de georganiseerde misdaad varieert al naar gelang het type misdaad. In geval van traditionele georganiseerde criminaliteit, zoals de handel en smokkel van illegale goederen, zullen 'gewone' beroepen een betrekkelijk ondergeschikte rol spelen. Transportbedrijven, financiële dienstverleners, verladers, enz. zijn de ondernemingen en beroepen die als facilitators in beeld komen. Maar wanneer de activiteiten van de criminele samenwerkingsverbanden zich op legale markten afspelen, wordt de rol van legale beroepsbeoefenaars beduidend groter. Bij omvangrijke fraudes die zijn opgezet in georganiseerd verband, wordt er geopereerd vanuit een wettige omgeving en is het beroep van de dader elementair voor het plegen van bepaalde misdrijven. Bij dergelijke fraudes zijn veelal spelers betrokken die naast hun illegale praktijken ook gewone bonafide werkzaamheden blijven verrichten.

Beroepen die een bijdrage leveren aan de verhulling

Bij commune misdrijven, zoals roofovervallen, moet de dader zijn identiteit verbergen achter een bivakmuts en zich snel uit de voeten maken na het plegen van het misdrijf. Over het criminele karakter van de gedragingen bestaat in de regel geen onduidelijkheid. In het geval van grootschalige georganiseerde fraudes ligt het anders.

Een kenmerk van deze vorm van georganiseerde misdaad is dat de plegers niet zozeer hun identiteit verbergen, maar wel het illegale karakter van de gepleegde feiten. Het beroep of de functie die dergelijke actoren vervullen, kan een belang-

rijke rol spelen in het afschermen van de illegale activiteiten. Hun beroep biedt als het ware een 'superficial appearance of legitimacy' (Benson & Simpson, 2009, 80) aan de strafbare gedragingen. Dit is het tweede type functie tussen beroep en criminaliteit dat kan worden onderscheiden.

Het wekken van een bonafide indruk

Het meest simpele voorbeeld van verhulling is de ondergrondse bankier die een videotheek runt als *cover-up* voor het witwassen van crimineel geld (casus 112). Met zijn winkelpand en de regelmatige in- en uitloop van klanten wekt hij geen argwaan op de buitenwereld. Dergelijke dekmantelfirma's zien we regelmatig terug in de bestudeerde zaken.

Voorts proberen verdachten hun illegale activiteiten en hun identiteit te verhullen door middel van bv-constructies. Het oprichten van een bedrijf is vrij eenvoudig. Een nieuwe ondernemer hoeft daarvoor niet noodzakelijk naar een notaris te gaan, maar kan ook een lege bv aankopen via een 'bv-makelaar' (Huisman & Van de Bunt, 2009). Bij het overnemen van zo'n lege huls worden er minder strenge eisen gesteld; de oprichtingskosten zijn bijvoorbeeld lager, de ondernemer hoeft geen startvermogen te hebben en er wordt niet gevraagd naar een verklaring van goed gedrag. Nog anoniemer kan worden geopereerd door in plaats van een Nederlandse een buitenlandse vennootschap op te richten (Van de Bunt & Van Wingerde, 2009, 119 e.v.). In casus 119 hadden de betrokken daders een complexe constructie opgetuigd met 33 rechtspersonen in verschillende landen, die werden gebruikt voor het witwassen van drugsgeld. Veel van deze rechtspersonen waren gevestigd op het adres van een accountant, die geheel op de hoogte was van de witwasbedoelingen.

Er zijn zelfs beroepen die gespecialiseerd zijn in het afschermen van hun klanten. Hierbij kan worden gedacht aan de dienstverlening van bijvoorbeeld een lease-maatschappij, een woningbemiddelingsbureau en een trustkantoor. Deze dienstverleners kunnen door hun bemiddelende rol de identiteit van de daadwerkelijke eindgebruiker of belanghebbende ('beneficial owner') afschermen. Op zichzelf kan deze afscherming van de identiteit volstrekt legitiem zijn, maar de kennis en constructies van deze beroepsbeoefenaars kunnen ook worden gebruikt voor het misleiden van derden of het verhullen van strafbare feiten. In enkele gevallen werd een dergelijke dienstverlener in het proces-verbaal als verdachte bestempeld, omdat hij ervan werd verdacht doelbewust de identiteit van zijn criminele klanten te hebben verhuld (casus 84).

De ondoordringbaarheid van het beroep

Sommige daders fingeren dat zij een beroep uitoefenen, en proberen zo voor te wenden dat zij legale inkomstenbronnen hebben. Ze tooien zich met functies zoals 'directeur' of 'beleggingsadviseur' en verstoppen hun malafide activiteiten achter een bonafide ogend front. Het voorgewende beroep biedt in deze gevallen slechts een oppervlakkige afscherming. Er zit geen substantie in deze beroepen, en vroeg of laat valt voor deze 'beroepsbeoefenaars' het doek.

Wanneer daders wel een echt beroep uitoefenen, is het voor hen gemakkelijker om criminele activiteiten te verhullen, met name in de gevallen waarin moeilijk

kan worden onderscheiden waar de legale werkzaamheden in illegale praktijken overgaan en welke activiteiten in het bedrijfsbelang worden ondernomen en welke in het eigenbelang. De ondoordringbaarheid van het beroep zorgt zodoende voor een effectieve afscherming van de malafide activiteiten. De al eerder genoemde cases van de purser, de bagagekeldermedewerkers en de importeur van vruchtensappen vormen hiervan een mooie illustratie. Het is niet gemakkelijk aan hun handelingen of werkwijzen af te lezen of zij zich bezighouden met criminele activiteiten dan wel met hun reguliere werkzaamheden. Het reisgedrag van de purser is immers niet anders dan normaal en bij de importeur van vruchtensappen zal niemand ervan opkijken als hij contacten onderhoudt met Colombianen. Voorts biedt de specialistische kennis van bepaalde beroepen een beschermende huls aan illegale praktijken. In het dagelijks leven zijn we afhankelijk van de diensten en kennis van experts en specialisten. Benson en Simpson spreken in dit verband over *agent-client relationships* (2009, 83). Denk bijvoorbeeld aan tandartsen, financieel specialisten, advocaten en notarissen. Het gaat om beroepsbeoefenaars aan wie doorgaans een groot vertrouwen wordt gegeven om op basis van hun professionele kennis en expertise te opereren (Van de Bunt & Huisman, 2004, 112). Tegelijkertijd is het juist vanwege die specifieke vakkennis voor buitenstaanders moeilijk om de aard van de activiteiten te doorgronden. Hoe kan een patiënt weten dat zijn tandarts onnodig in zijn gebit is gaan boren? En hoe kan de financiële consument weten dat hij een redelijke prijs betaalt voor zijn belegging? In casus 104 gaf een hooggeplaatste, gerespecteerde medewerker 'hoofd fiscale zaken' van een grote Nederlandse bank zijn fiat aan de frauduleuze constructie. Hij maakte onderdeel uit van het complot, maar niemand binnen de bank kon 'zien' noch geloven dat zijn beslissing onterecht was.

Het scherm tussen de experts en de buitenwereld wordt nog verder opgetrokken door de specifieke privileges en verplichtingen die sommige beroepsbeoefenaars aan hun beroep ontleen. Een voorbeeld hiervan is het verschoningsrecht dat aan onder anderen advocaten en notarissen is toegekend. In casus 101 had een van de verdachten een discotheek aangeschaft om zijn vermogen afkomstig uit de handel in cocaïne wit te wassen. Hij wilde alleen niet herkenbaar aan de discotheek gekoppeld worden. Een advocaat werd bereid gevonden om een serie rechtspersonen aan te kopen en zelf als gevolmachtigde van die rechtspersonen op te treden. De advocaat in deze zaak werd niet als verdachte aangemerkt omdat hij zich volgens de rechercheurs altijd op zijn verschoningsrecht zou beroepen. Eerder zagen we al het voorbeeld van de advocaat die zijn kantoor, telefoon en fax ter beschikking stelt aan de verdachten en zo de opsporing van strafbare feiten bemoeilijkt (casus 94). Uit onze inventarisatie van beroepen blijkt dat sommige professionele beroepsbeoefenaars, zoals advocaten, accountants en financieel experts – bewust of onbewust – betrokken zijn bij het bedenken en opzetten van constructies, waardoor de herkomst van geld of de identiteit van de daders moeilijk traceerbaar is voor politie en justitie. Doordat deze professional (notaris, advocaat) zich op zijn verschoningsrecht dient te beroepen, is het moeilijk inzicht te verkrijgen in de wijze waarop de beroepsbeoefenaar bijdraagt aan de verhulling van strafbare feiten en de identiteit van daders. Dat moge ook blijken uit het feit dat deze pro-

professionals vaker als betrokkene worden aangemerkt dan als verdachte (zie tabel 1), want welke rol ze al dan niet bewust hebben gespeeld, is moeilijk te achterhalen.

Aanzien en vertrouwen

Sommige beroepen stralen gezag en vertrouwen uit. Dit maakt deze beroepen zeer geschikt als dekmantel, want het is moeilijk voor te stellen dat dergelijke beroepen uitgeoefend worden door misdadigers. Zo zorgt het inschakelen van een notaris bij het aanbieden van beleggingsproducten voor veel vertrouwen. En dit geldt mutatis mutandis ook voor de verklaringen die externe accountants afleggen. Er bestaat een groot maatschappelijk vertrouwen in het notariaat en de accountancy. Het betrekken van deze beroepsbeoefenaars bij 'foute' praktijken kan ertoe leiden dat de buitenwereld geen argwaan krijgt. Een intrigerend voorbeeld is de advocaat uit casus 120. Hij was alom erkend als groot specialist op zijn vakgebied. Als gevolg van zijn grote status en ervaring stond hij lange tijd boven alle verdenking.

Sommige beroepsbeoefenaars zijn perfecte 'verhullers' als zij veel respect en vertrouwen genieten binnen hun organisatie. Het hoofd fiscale zaken uit casus 104 is hier een duidelijke exponent van. Uit hoofde van zijn functie kon hij de aan- en verkopen van rechtspersonen die in de fraudeconstructie werden gebruikt met gezag uitleggen en verhullen zonder enige verdenking tegen zich te krijgen.

Om meer respect af te dwingen en zodoende de illegale praktijken te verhullen, is het voor daders van belang om naar de buitenwereld toe een betrouwbaar beeld van zichzelf uit te (blijven) dragen. De hoofdverdachte in de eerdergenoemde omvangrijke belastingfraudezaak was, naast directeur van een groot aantal lege bv's, ook eigenaar van een videotheek en een groothandel in computergames, en hij exploiteerde een aantal goedlopende hotels in binnen- en buitenland (casus 106). Door deze vrij goedlopende, reguliere activiteiten oogde hij als een betrouwbare zakenman. Opvallend is dat in veel grote fraudezaken de daders niet in de luwte opereren, maar juist op de voorgrond treden. Ze willen zich profileren als een succesvolle, bonafide partij om maximaal vertrouwen en een minimum aan argwaan te genereren (Bartels, 2010; Roest & Stijnen, 2009). Zo hadden de fraudeurs uit casus 104 zelfs een kantoor gehuurd in het Office center van een luxueus hotel in Amsterdam.

Conclusie en discussie

In deze bijdrage zijn wij concreet ingegaan op de relatie tussen beroep en criminaliteit. Specifiek is gekeken naar het voorkomen van gewone beroepen bij de georganiseerde criminaliteit. Welke typen beroepen spelen een rol bij de uitvoering van deze criminaliteit en wat is de bijdrage die deze beroepen leveren aan georganiseerde criminaliteit? De vragen zijn beantwoord aan de hand van de 40 meest recente cases uit de Monitor Georganiseerde Criminaliteit. Wij hebben deze opnieuw geanalyseerd en geïnventariseerd welke beroepen in de politiedossiers voorkomen en welke functie zij vervullen. In totaal troffen wij 152 verdachten

aan die een beroep uitoefenden tijdens de periode waarin georganiseerde criminaliteit werd gepleegd. In negentien gevallen bleek het beroep geen enkele relatie te hebben met de criminaliteit, maar in het merendeel van de gevallen waren er wel linken tussen beroep en georganiseerde criminaliteit. Twee typen functies kunnen worden onderscheiden. In de eerste plaats blijken beroepen een facilitaire of soms zelfs primaire rol te spelen bij het plegen van strafbare gedragingen. Facilitair is bijvoorbeeld het transportbedrijf of de notaris die door het leveren van diensten betrokken is geraakt bij de activiteiten van criminele organisaties. Primair betrokken is de beroepsbeoefenaar die als het ware een overstap maakt vanuit een legaal beroep (fruithandelaar) naar een illegaal beroep (drugssmokkelaar). Hij heeft in dit soort gevallen de kennis, contacten en vaardigheden uit zijn voormalige beroep ingezet voor het plegen van illegale activiteiten. In de tweede plaats blijken beroepen nog een andere functie te hebben, namelijk bijdragen aan de verhulling van strafbare feiten en/of de identiteit van de daders. Zo zijn er feitelijke of gefingeerde beroepen/functies die als *cover-up* fungeren voor criminele activiteiten. Het is het verhaal van de 'videotheekhouder' die feitelijk een ondergrondse bankier is, of van de dader die zijn gewone beroep misbruikt voor criminele doeleinden. Daarnaast kan de inbedding van strafbare feiten in beroepen eraan bijdragen dat deze feiten moeilijk te zien of te duiden zijn. De 'ondoordringbaarheid' van het beroep en het aanzien en vertrouwen van de beroepsbeoefenaar dragen zo op een effectieve manier bij aan de afscherming.

Ons inventariserende onderzoek naar de relatie tussen beroepen en georganiseerde criminaliteit roept enkele vragen op die nader onderzoek verdienen. In de eerste plaats zou onderzoek gedaan kunnen worden naar de condities waaronder bepaalde beroepen en/of beroepsbeoefenaars betrokken raken bij georganiseerde misdaad. Mars (1982) suggereert dat bewegingsvrijheid binnen het beroep een belangrijke rol speelt. Onze lijst van beroepen lijkt dit te bevestigen: in de 40 zaken die wij bestudeerden, troffen wij veel beroepen aan die aan dit profiel beantwoorden. Een belangrijke vervolgvraag is onder welke omstandigheden individuele beroepsbeoefenaars betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit en hoe deze betrokkenheid zich vervolgens ontwikkelt: maken zij een 'overstap' van legale naar illegale beroepsuitoefening (o.a. Van de Bunt & Kleemans, 2007, 125) of is er sprake van *doubling up*, waarin legale en illegale activiteiten gecombineerd worden (Fagan & Freeman, 1999, 232)? In dit laatste geval vervullen de beroepen/beroepsbeoefenaars een belangrijke intermediaire rol in de verwevenheid tussen 'onderwereld' en 'bovenwereld'. De beantwoording van deze problematiek varieert al naar gelang het type georganiseerde misdaad. In de traditionele vormen van georganiseerde criminaliteit, zoals de handel in illegale goederen en diensten, zijn zoals eerder aangegeven legale beroepen van ondergeschikte betekenis. Op legale markten ligt dit anders: daar is de verwevenheid tussen legale beroepen en illegale activiteiten veel groter. Deze verwevenheid zorgt bovendien voor een effectievere verhulling van de illegale praktijken voor de buitenwereld, doordat moeilijk kan worden onderscheiden waar de legale werkzaamheden in illegale praktijken overgaan.

In de tweede plaats verdienen de onderlinge relaties tussen beroepen en beroepsbeoefenaars in de georganiseerde criminaliteit meer aandacht. Wij hebben tot dusverre over het misbruik van 'een' beroep of functie geschreven. Dit is een te simpele voorstelling van zaken. Beroepsbeoefenaars werken niet in een sociaal vacuüm, ook niet in het geval van betrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit. Beroepsbeoefenaars zijn in veel gevallen afhankelijk van de medewerking van andere typen beroepsbeoefenaars of beroepsbeoefenaars uit andere organisaties. Zo ontdekte Van Gestel in haar onderzoek naar illegale praktijken in de woningsector het bestaan van 'complexe netwerken' waarin vastgoedhandelaars, makelaars/taxateurs, notarissen en andere specialisten met elkaar samenwerkten op diverse terreinen, zoals hypotheekfraude, belastingontduiking, illegale onderhuur, en dergelijke (2008, 112 e.v.). In een recente studie naar hypotheekfraude lieten Nguyen en Pontell (2010) zien dat de keten van specialisten, van de taxateur tot de notaris en de bank, de hypotheekverstrekking aan klanten betrekkelijk gemakkelijk kon misbruiken om zichzelf te bevoordelen. Over het bestaan van dergelijke netwerken van beroepen en beroepsbeoefenaars bij traditionele vormen van georganiseerde misdaad, zoals smokkel of afpersing, is tot dusverre weinig bekend.

Legale beroepen vervullen een belangrijke schakelfunctie tussen georganiseerde misdaad en de legale maatschappelijke omgeving. Abstracte verhalen over de verwevenheid tussen beide werelden worden heel concreet als beoefenaars van legale beroepen betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit. Daarom is verdergaand onderzoek naar de condities van deze betrokkenheid van groot belang.

Literatuur

- Bartels, D. (2010). *Palm Invest: het begin, het grote geld, justitie, advocaten, de ontvoering en de rechtszaak*. Amsterdam: Uitgeverij Carrera.
- Benson, M.L. & Simpson, S.S. (2009). *White-collar crime. An opportunity perspective*. London: Routledge.
- Benson, M.L., Madensen, T.D. & Eck, J.E. (2009). White-collar crime from an opportunity perspective. In: S.S. Simpson & D. Weisburd (eds.). *The criminology of white-collar crime*. New York: Springer, 176-193.
- Block, A.A. (1991). *Perspectives on organizing crime; Essays in opposition*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Bunt, H.G. van de & Huisman, W. (2004). Organisatiecriminaliteit. *Tijdschrift voor Criminologie*, 46(2), 106-120.
- Bunt, H.G. van de & Kleemans, E.R. (2007). *Georganiseerde criminaliteit in Nederland: derde rapportage op basis van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit*. Den Haag: WODC.
- Bunt, H.G. van de & Wingerde, C.G. van (2009). Identiteitsfraude en buitenlandse rechtspersonen. In: G. Vande Walle & P. Van Calster (red.). *De criminologische kant van het ondernemen*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers, 113-124.
- Fagan, J. & Freeman, R.B. (1999). Crime and work. *Crime and Justice: A Review of Research*, 25, 113-178.
- Friedrichs, D.O. (2002). Occupational crime, occupational deviance, and workplace crime: Sorting out the difference. *Criminology and Criminal Justice*, 2(3): 243-256.

- Gestel, B. van (2008). *Vastgoed en fout. Een analyse van twaalf strafrechtelijke opsporingsonderzoeken naar illegale en criminele praktijken in de woningsector*. Den Haag: WODC.
- Huisman, K. & Bunt, H.G. van de (2009). *Misleidende handelspraktijken. Een onderzoek naar de aard, achtergronden en aanpak van acquisitiefraude in Nederland*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Kleemans, E.R., Berg, E.I.A.M. van den & Bunt, H.G. van de, m.m.v. Brouwers, M., Kouwenberg, R.F. & Paulides, G. (1998). *Georganiseerde criminaliteit in Nederland: rapportage op basis van de WODC-monitor*. Den Haag: WODC.
- Kleemans, E.R., Brienen, M.E.I. & Bunt, H.G. van de, m.m.v. Kouwenberg, R.F, Paulides, G. & Barendsen, J. (2002). *Georganiseerde criminaliteit in Nederland: tweede rapportage op basis van de WODC-monitor*. Den Haag: WODC.
- Mars, G. (1982). *Cheats at work. An anthropology of workplace crime*. London: Unwin Paperbacks.
- Mars, G. (2001). Introduction. In: G. Mars (ed.). *Occupational crime*. Burlington: Ashgate/Dartmouth, xi-xxii.
- Miedema, S. (1997). *Het peilen van de diepte* (diss. Groningen).
- Nelen, H. & Lankhorst, F. (2008). Facilitating organized crime: The role of lawyers and notaries. In: D. Siegel & H. Nelen (eds.). *Organized crime: Culture, markets and policies*. New York: Springer, 127-142.
- Nguyen, T.H. & Pontell, H.N. (2010). Mortgage origination fraud and the global financial crisis. *Criminology & Public Policy*, 9(3), 591-612.
- Reuter, P. (1983). *Disorganized crime; Illegal markets and the mafia*. Cambridge: MIT Press.
- Roest, F. & Stijnen, R. (2009). *Beleggen in gebakken lucht. Herkennen, bestrijden en voorkomen van fraude met beleggingsproducten*. Zeist: Uitgeverij Kerckebosch.
- Shaw, C. (1930). *The jack-roller: A delinquent boy's own story*. Chicago: Chicago University Press.
- Sutherland, E.H. (1937). *The professional thief*. Chicago: Chicago University Press.